

Téma: Művészet mint kutatás: Új eszközök, új anyagok, új interfészek
– új kutatási technikák
témavezető: Szegedy-Maszák Zoltán
pályázó: Szüts Eszter

Tisztelt Bizottság,

alábbiakban ismertetem egyéni, a DLA képzésre benyújtott munkatervem, mely a meghirdetett témák közül Szegedy-Maszák Zoltán Művészet mint kutatás: Új eszközök, új anyagok, új interfészek – új kutatási technikák című programjához kapcsolódik.

Mielőtt részletesen és vázlatosan bemutatom a 3 évre tervezett kutatásom, röviden felsorolom, miért érzem aktuálisnak és szükségesnek, hogy művészeti pályámnak ezen a pontján Doktori képzésben részesüljek.

1998-ban diplomáztam az MKE festő szakán, mesterem Maurer Dóra volt. Az egyetem elvégzése után nem felvételiztem a doktori képzésre.

Akkor nem voltak olyan kérdéseim, amikről azt gondoltam, hogy a doktori képzés keretein belül fogom megkapni rájuk a választ.

Magam akartam lenni és kísérletezni. Ezzel telt az elmúlt 12 évem.

A magamra maradás és kísérletezés részeként két gyereket nevelek, a művészet határterületén pénzt keresek, egy betegségem miatt a pszichoterapikus gyógyítással (pszichodráma) ismerkedem és továbbra is képzőművész vagyok. Akként élek és figyelek, amit ez számomra jelent.

A tanult és a társadalmilag-családilag örökletes kötöttségektől való tudatos eltávolodás részeként törekedtem önmagam felszabadítására a festészet keretein belül. E folyamat részeként természetesen sok, már a történelemből ismert filozófiai, gondolkodási stb. koncepcióhoz jutottam közel.

Más művészek, gondolkodók ugyanazon témával kapcsolatos tapasztalatainak gondolatainak megismerésére segít, hogy a kölcsönös kiegészítések segítségével pótolhassam a saját tapasztalataim és megértéseim fogyatékoságait, „átélhetem az emberiség sok gondolati erőfeszítését, és ha azokat nem is tudom meghaladni, bizonyos áttekintést nyerhetek”.¹

Miután az életet eredeti formájában maximálisan átengedtem magamon, eljutottam az „előbb gondolkodom” állapotba: nem szükséges új élmény ahhoz, hogy a sokszínűséget, a mélységet vizsgáljam. Tehát kutatásra érett állapotban érzem magam.

Ahhoz, hogy kutassak és tanuljak nem feltétlenül kell iskolába járnom, de a pszichodramás tapasztalataim élményszerűen rávilágítottak a személyesség és a közösség szükségességére a tanulás és kutatás folyamatában.

Úgy gondolom, hogy az MKE DLA képzése a megfelelő keret ehhez a kutatáshoz, a megfelelő emberekkel, a megfelelő közösséggel, a megfelelő körülményekkel.

¹ *Kreativitási gyakorlatok, FAFEJ, INDIGO; Erdély Miklós művészetpedagógiai tevékenysége 1975-1986*, szerkesztette: Hornyik Sándor és Szőke Annamária, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet – Gondolat Kiadó – 2B Alapítvány – Erdély Miklós Alapítvány, Budapest, 2008; In Erdély Miklós: *Kreativitás és Interdiszciplinaritás a képzőművészetben*, i.m 85.

A doktori munkaprogramom ismertetését azzal kezdem, hogy bemutatom azokat a tapasztalataimat amik előhívták belőlem a saját perceptuális kódjaim meghaladásának szükségességét.²

Ezután a különböző művészetelméleti módszereket hívom segítségül a *probléma* mélyebb áttekintésére, majd a kutatási tervemet vázolom fel dolgozatomban.

1. a *probléma*
2. megoldás: diszociáció, montázselmélet, aktív szemléletmód
3. a pszichodráma és a Kreatívási gyakorlatok
4. 3 éves program (kutatási terület, szempontok stb.)

Van egy látszólag primitív technikai *problémám*, ami régóta foglalkoztat és aminek segítségével elég nagy utat tettem meg, ezért érdekesnek tartom itt röviden beszámolni róla.

Az foglalkoztat, hogy hogyan tudnék a mindennapjaimban a lehető legkevesebb időt pazarolni az egyes tevékenységeim közötti átállásra. Például, ha reggel felkelek, megetetem stb. gondoskodom a gyerekeimről, iskolába viszem őket, ez egy gyors, hatékony, adott esetben – ha például konfliktus is van – kreatív szerep, ami amint lezárul, valamiféle hiányérzetet hagy maga után. Vagy inkább úgy mondanám, hogy a saját magamra való belső odafigyelés háttérbe szorul egy ilyen reggel alatt és idő kell hozzá amíg kitöltöm újra saját magamat, aktív szintre jut bennem az a kérdéskör amit, mondjuk így, a művészetten keresztül vizsgállok. Ez egy példa, de ugyanígy hangolódok át folyamatosan kisebb-nagyobb időintervallumokban, kisebb-nagyobb mértékben. (Természetesen vannak szimultán vagy nem lineáris történések is az életemben, de most nem erről akarok beszélni.)

Az eddigi munka-gyakorlatom úgy nézett ki, hogy volt egy gondolat-érzelem-látvány, ami foglalkoztatott és amin fejből, rajzban, maketten stb. dolgoztam; a nap bármely szakában röviden tudtam így kapcsolódni, és mire a befejező műtermi munkához érkeztem, már rövid, koncentrált idő alatt eljutottam a képig.

Ez a munkamódszer is kutatás volt, a művészeti kutatások önreflektív fajtájához tartozó. Kezdetből fogva, már az Egyetemen is azok közé tartoztam, akik önreflektív kutatásként, megismerésként gyakorolják a képzőművészetet.³

pl. KEDD

Mielőtt nekiálltam ennek a képnek a megfestésének, az érdekelt, hogy egy olyan közegben vizsgáljam a kapcsolatot, a meghittsége, ahol az ember elvileg nagyon mechanikus módon jelenik meg.

Mondjuk hétköznapi és munka, irodaház, kávéház. Kiválasztottam a keddi napot mint egy jellemzően hétköznapi napot és ehhez kerestem a jelenetet. Kinéztem a mom park étkezdéjét, ahová a nagyon hideg épület ablakain keresztül be lehetett jól látni. Elmentem és megcsináltam a fotókat. Azt a stílust, vagy technikát, ahogyan meg akarom festeni a képet, előre elhatároztam. Egy nem dinamikus, hanem apránként felépített ecsetkezeléssel. Ahol nagyon fontosak a részletek és a részletek egymáshoz való viszonya. Kicsiben konkrét, nagyban laza és finom. Ehhez választottam egy olyan kompozíciót, ahol a jelenet, a téma a térben kis helyet foglal el, a kép egészéhez képest. A nagy rész az épületé, az architektúráé. Plusz a formátum is erősen fekvő. A színeket is tudatosan választottam ilyen szűk skálából: a sárga szín dominanciáját akartam az egész képen. Ennek oka egyszerűen annyi, hogy az én gondolataimban a keddi naphoz a sárga szín társul.

2 I.m. 23. Hornyik Sándor: *A kreativitás egyetemessége Arthur Koestler filozófiájában.* „A merev perceptuális kódok, művészi konvenciók legalább annyira meghatározóak a művészetben, mint a tudományban a kikristályosodott, megmerevedett elméletek. Mindkét birodalmat a konvenció és a kreativitás dichotómiája mozgatja.”

3 „Egy másik lehetőség, hogy a kutatást a megismerés mintájára gondoljuk el.” Művészet mint kutatás, MKE, Semmelweis Kiadó, 2007 Horányi Attila: *Művészet és Kutatás – Minták és Minthák* I.m. 49.

A formának, a kompozíciónak, az ecsetkezelésnek az volt a szerepe, hogy segítségükkel kifejezzem, hogyan látom a meghittségeket, a „jó kapcsolat”, vagy csak egyszerűen a mindenkori kapcsolat jellegét, amelyet egy ilyen közeg keretez, minden fölösleges pátoz mellőzése nélkül.

Amikor megismertem a pszichodráma egy technikát a gondolatok-érzelmekek térbeli struktúrává alakítására, egyrészt sokkal nagyobb mértékben tudatosodott bennem ez a saját, eddig is meglévő kutatói attitűdöm, másrészt új lendületet is kapott.

Ekkor azonban már elindultam az alkotói módszertani kérdések útján, tehát minden egyes kérdés egy újat szült és nem látszott a megoldás. Amíg egy megfelelő pillanatban meg nem láttam a pszichodráma szabályait, megkötéseit és teljes mechanizmusát, majd ennek kreativitást katalizáló hatása az, amit keresek.

Vagyis először apránként használtam az ott tanult technikákat, majd szakadtam el egyre jobban a földtől és néztem rá meszebről arra a dologra, ami ilyen nagy hatást vált ki belőlem.

Megállapítottam, hogy egy olyan gyakorlat részese vagyok ott, amely pontosan azt a vágyott spontaneitást és kreativitást tapasztaltatja meg velem, amire az életben a folyamatos megújuláshoz szükségem van.⁴ Megdöbbenett, hogy ez az eszenciális kreativitás milyen tisztán nyilvánul meg bennem és a csoport tagjaiban a közös akciók során.

Ha igaz az, amit Fustier állít, hogy „a kreativitás szabadságunk mértéke”, akkor én nagyobb szabadságot élek meg a pszichodráma foglalkozásokon mint adott esetben a műtermekben.⁵

Ahogy Beke László idézi John Cage-et: „Mindössze egy szituációra van szükségünk, amibe semmi nem hagyományozódott át, ugyanis senki nem tanul meg olyasmit, amit már korábban is tudott. Olyasmit kellene csak tanulni, ami e szituáció létrejöttéig ismeretlen vagy megismerhetetlen volt: csupán arra van szükség, hogy az ember találkozzék másokkal, vagyis önmagával, hogy ez az új ismeret, ami korábban nem volt ismert, most ismertté váljék.”⁶

Pontosan ilyen szituációt állít elő a pszichodráma a maga megkötéseivel, játékszabályaival, és pontosan ez történik ezek közt az ideális, a kreativitás kibontakozására jótékonyan ható keretek között: eddig ismeretlen információk birtokába jutunk, melyek a saját tudatunk mélyén rejtőznek – együtt vagyunk másokkal és ennek segítségével hatékonyan szembesülünk önmagunkkal.

Hogyan lehetséges ez? Talán úgy, hogy a pszichodráma atyja Jacob Levy Moreno kidolgozott egy módszert, aminek segítségével előállíthatóak olyan pillanatok, ahol egy közösség segítségével az egyes ember gondolkodása teressé válik⁷ és ezáltal képes lesz egy másik gondolati síkot hirtelen bekapcsolni.

Ezt nevezi Koestler biszociációnak. Erdély montázselméletnek: „A montázs rendelkezzen a rémület gyorsaságával”, ne a fogalmi, hanem az asszociatív gondolkodásra apelláljon, amely

4 I.m. 27. Hornyik Sándor: *Filliu és a kreativitás szabadsága*. „Mindekettőnek [a művészetnek és az életnek] az alapja a folyamatos megújulás, az emberi alkotóképesség maximális kihasználása.” I.m. Filliou, Robert: *Teaching and Learning as Performing Arts* Gebr. König, Köln–New York, 1970

5 I.m. 19. Hornyik Sándor: *A kreativitás kutatása Magyarországon* I.m. Fustier, Michel: *A kreativitás gyakorlata*, i.m. 14.

6 I.m. 88. Beke László: *Levél a Mozgástervezési és Kivitelezési Akciók résztvevőjéhez*

7 ezt a kifejezést, a gondolkodás terességét, a szellemijoga tanáromtól, Dr. Pressing Lajostól kölcsönöztem

a tudat legmélyebb rétegeit is képes megmozgatni. „Nincs más mód a felismert igazságot kifejezni, mint a szétszedett valóságot a felismerés ihletében újra összeállítani.”⁸

„A montázsban kétségtelenül a szellemi autonómia nyilvánul meg” írja Erdély. A Montázsgesztus és effektus című tanulmányában kifejti, hogy a montázs lényege nem csak az összeállítás, hanem a befogadóra gyakorolt hatása, az effektus.

1997 és 2001 között kizárólag 2 vagy több elemű montázstechnikával festettem a képeimet. (Most sem szakadtam el ettől a szemlélettől, de sokszor elég a kontraszt, amit a választott téma és stílus produkál.) Azt figyeltem meg, hogy a világban egy minőség mindig együtt jár egy másikkal, sokszor a tökéletes ellentétével. Ezért kísérleteztem az eltérő vizuális nézőpontok, jellegek kombinálásával a komplex ábrázolás érdekében.

Ebben az időben vettem észre, hogy gyakran váltanom kell, témában, kísérletben. Mert úgy érzem, ha önmagamot ismétlem az a végeredményen is meglátszik. Azt éreztem, csak az az izgalom, lelkesedés, düh, kíváncsiság, öröm stb. tud visszabomlani a nézőben, aki majd a képeimet nézi, amit én a készítés közben megéltem.

Eleinte elkésérített, hogy nem vagyok képes egy rendes sorozatot létrehozni, vagy akár megtalálni valamit és aztán ottragadni örökre, ahogy sok művész teszi. Az alap követelményről, az izzó érdeklődésről mégsem mondtam le, inkább ne legyen sorozat, se koherens alkotói stílus, nekem az „igazság” fontosabb! Az igazság: az igaz kíváncsiság, az igaz kutatás, a kutatás az ajándékok után..

Nemrég olvastam Hamvas Bélától majdnem ugyanezt, és ennek nagyon örültem: „Magától értetődik, hogy a festmény, a zene a vers, a dráma, a szobor, az épület, a tánc a szemlélőben ugyanazt kelti, mint, amilyen a művész állapota volt a mű készítése alatt.”⁹

Nem tudtam akkor, hogy ez ilyen nyilvánvaló dolog, ezért meglehetősen nehéznek éreztem a helyzetemet időnként. Ez a felfogás ugyanis nem produktum, akár úgy is mondhatnám, enyhén szólva nem profitorientált.

Mindenesetre stílusban, méretben, technikában stb. fokozatosan felszabadítottam magam – a téma-hely-idő-kedv-kíváncsiság tényezők alá tudtam hangolni ezeket és ezzel élőbbé, frissebbé tettem a munkámat, a munkához fűződő pillanatnyi viszonyomat – ugyanezt a változást akarom kiterjeszteni a téma-hely-idő-kedv-kíváncsiság tényezőkre is és így tovább.

Erdély Miklós ezt írja erről: A kreatív személy, mint azt világszerte folyó vizsgálatok kimutatták, nem feltétlenül aktív, sem nem mindig produktív. A produktivitás követelménye gyakran gátló

8 I.m. 32. Hornyik Sándor: *Művészelméletének gerince: a montázsselv* i.m.Erdély Miklós: montázsséhség In. *A filmről*. Szerkesztette: Peternák Miklós, Balassi Kiadó – BAE Tartóshullám – Intermédia, Budapest, 1995

9 Hamvas Béla: *Öt meg nem tartott előadás a művészetről, II.*, 1967-68, kiadatlan, a MKE könyvtárából kölcsönözhető. Ide kapcsolódik még ez az Erdély Miklós gondolat is: A jó műnek ugyanis gondolatébresztőnek kell lennie, nem gondolatot kell közölnie, hanem létre kell hoznia a befogadóban azt az állapotot, melyből maga a műalkotás megszületett. „A művészi kifejezést a fentiek szerint nyugodtan nevezhetjük állapotkommunikációnak” *Kreativitási gyakorlatok, FAFEJ, INDIGO*; Erdély Miklós *művészetpedagógiai tevékenysége 1975-1986*, I.m. 32. Hornyik Sándor: *Művészelméletének gerince: a montázsselv* i.m.Erdély Miklós: montázsséhség In. *A filmről*.

eszközként hat a kreativitás kibontakozására. (.....) másrészt a kreativitás nemcsak és főleg nem teljesítményben nyilvánul meg, hanem valami olyan készenléti állapot, mely csöndben és jeltelenül működik; minden helyzetben képes felismerni a feladatot, és azt találékonyan, független eredetiséggel oldja meg.”¹⁰

És Beke László szövege ugyanitt, néhány oldallal később: „A helyzetfelismerésben és az arra való reakcióban nyilvánul meg a kreativitás. A kreatív folyamatnak nincs célja – helyesebben célja a kreáció: teremtés vagy alkotás. A teremtés azonban sohasem azonos a teljesítménnyel (például az egyedi műalkotásokkal mint végcélal). Inkább aktív szemléletmód.”¹¹

És itt visszatértünk az eredeti *problémám*hoz, mert igen, pontosan ez a végcél: megszüntetni minden olyan tényezőt, ami gátolja a folyamatos kreativitás, a folyamatos jelenlét (vagy nevezzük aktív szemléletmódnak) megvalósulását az életben.

Pontosan ehhez segít hozzá a pszichodráma gyakorlata minden résztvevőt: „[a pszichodráma] Hatótényezői között a spontaneitás és kreativitás felszabadítása, a katarzis, a korrektív emocionális élmény, a kognitív belátás, az áttétel és konfliktusáttétel megjelenése és feloldása vezető szerepet játszik, akárcsak az interperszonális kapcsolatok folyamatos tanulása, a pozitív viselkedésváltozások gyakorlása és pozitív megerősítése, a képzeleti, mozgásos, nonverbális és verbális munka integráló egysége.”¹²

Ott tehát a helyszínen egy közösség megteremt és átél egy eseményt. Ez „az esemény az irányított véletlen alapuló kísérletnek tekinthető – legalábbis abban az értelemben, hogy váratlan dolgok megtörténéséhez biztosított keretet, s így egy műalkotástól elvárható módon soha azelőtt nem tapasztalható élményben részesítette a jelenlévőket.”¹³

Ezt Szegedy-Maszák Zoltán írja Jean Tinguely kinetikus szobrának 1960-as bemutatójáról. Ha a pszichodráma módszerét, szabály és megkötésrendszerét tekintem interfésznek, egy segédeszköznek, mely segítségével percepciónk számára elérhetővé válnak dolgok, miért ne lehetne ez az állítás igaz ugyanúgy, nemcsak egy kinetikus szoborra, vagy más intermediális alkotásra, hanem a pszichodráma nyújtotta (experimentális) élményre is.

Azt, hogy miért látom a módszerben, a megkötésrendszerben a dolog lényegét, megmagyarázza a következő Erdély Miklós megállapítás, melyet a Kreativitási és Fantáziafejlesztő Gyakorlatok vezetése alapján tett: „Tisztázódott a módszer lényege; egyrészt különbözőképpen megkötött, másrészt különböző mértékben nyitott instrukciókat kell szerkeszteni, melyekben a kreatív képesség mindig más oldalról tud megmutatkozni. A megkötés szerepe az, hogy elzárja mind a hagyományos megoldásokhoz, mind a teljes anarchiához vezető utat.”¹⁴

A három év munkaterve:

1.

kutatási terület: a pszichodráma és a Kreativitási Gyakorlatok módszertani kutatása.

– Jacob L. Moreno életének, inspirációinak, módszerének kutatása. Akit ihletett gondolkodási-kutatási-alkotási struktúrája miatt, eddigi ismereteim alapján művésznek tekintek

– Erdély Miklós művészpédagógiai módszereinek, tevékenységének kutatása

– Maurer Dóra művészpédagógiai módszereinek, tevékenységének kutatása

– Joseph Beuys művészpédagógiai módszereinek, tevékenységének kutatása

Valamint más, közben talált, fontos, ide kapcsolódó módszer és személy.

gyakorlati kutatási terület: önreflektív monodráma

Megkísérlek a valós, jelen időben dolgozni, átállás, ráhangolódás nélkül. Abból ami van.

Az abban a pillanatban megjelenő gondolatot-érzelmet-témát stb. fölraikom szabadon, ezen a konkrét, kijelölt helyen. (A fölrakás szót használom, mert a pszichodráma gyakorlatában így nevezik, amikor egy bennünk levő gondolatot, érzelmet térben megjelenítenek. A konkrét, kijelölt,

10 I.m. 75-76. Erdély Miklós: *Kreativitási és fantáziafejlesztő gyakorlatok*

11 I.m. 88. Beke László: *Levél a Mozgástervezési és Kivitelezési Akciók résztvevőihöz*

12 http://www.morenocentrum.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=19&Itemid=27

13 Művészet mint kutatás, MKE, Semmelweis Kiadó, 2007 Szegedy-Maszák Zoltán: *Művészet mint kutatás: experimentalizmus a médiaművészetben* I.m. 169.

14 I.m. 79. Erdély Miklós: *Kreativitási és fantáziafejlesztő gyakorlatok*

behatárolt hely is a pszichodráma módszer része.)

Legyen ez a tér a csatlakozási felület. Legyen ez a műtermem.

Ide csatlakoztatom be a tudatomat és ide vetítem ki, hogy hogyan, az majd kiderül.

2.

szempontok:

-a megkötések szerepe a kreativitás fejlesztő gyakorlatok során

-tér: „A pszichodráma végül is nem más, mint a belső világ láthatóvá tétele, a lélek, a lelki történések komplex valóságának megjelenítése a háromdimenziós térben.” Miért??

-szerepcsere mechanizmusa, lehetőségei, megjeleníthetősége

-szociometria(=társas alakzat, társas mező) mint kép

gyakorlati szempont:

Érdekel, hogy vajon mi az a legminimálisabb forma, környezet, jel, bármi, ahol még a pszichodráma működik mint interfész. Meg tudom-e ezt alkotni, létre tudom-e ezt hozni, lehetőleg a verbalitás kizárásával vagy minimalizálásával.

